

ALLIN QHAWAY

UYWANAPAQ KUÑUTAMBOQ
SANTIAGO APOSTOLPA
UYWANANAPAQ

WANKAQ QHAWANAPAQ ÑAN

Kuñutambo aylluwan kуска kallpachasqan rurakun

PERÚ

Ministerio de Cultura

Dirección Desconcentrada
de Cultura de Cusco

Getty

Allin qhaway uywanapaq Kuñutamboq Santiago Apostolpa uywananapaq: Wankaq qhawanapaq ñan
Kuñutambo aylluwan kуска kallpachasqan rurakun
Qichwa simiman t'i qraq: Sofia Juana Kancha Latorre

© 2025 J. Paul Getty Trust

The Getty Conservation Institute
1200 Getty Center Drive, Suite 700
Los Angeles, CA 90049-1684
United States
Waqyanapaq: (+1) 310 440-7325
P'anqa aapaykachay qillqa: (+1) 310 440-7702
Qillqana p'anqa electrónico: gciweb@getty.edu
www.getty.edu/conservation

Getty Conservation Institute Tiqsi Muyupi imaymana ruraykuna rikch'arikuynimpi (kapchiykunapi, tikana
llamk'aykuna, suntur wasikuna) amachan. Kay hatun yachay wasiqa llapallan amachaq ayllukunata
yachaykuna k'uskisqankupi, yachaykuna kallpachaypi, kawsayninchis kallpachaqqunapaq ima q'imin.
Imaymana llamk'anapaq qallarisqankupi hatun yachay wasi kallpachan hinallataq yachayninta tiqsi muyuntinpi
ch'i qirinapaq mast'arin.

ISBN: 978-1-957939-34-6 (PDF)
ISBN: 978-1-957939-38-4 (Sut'i ruray)

Qilqasqa: Sentesters LLC
14 (chunka tawayuq) rapipi siq'iq: Alessandra Sprega
Tukuy siq'ikuna ruwaq: Sensters LLC
Llapallan siq'ikuna, qillqakunapuan ruwaq: ©J. Paul Getty Trust

Getty

QALLARIYNIN

Kay taytachaq wasinpi imaymana tarikusqan chayaqi culturalpin haykun; paykunaqa huñuriwanchis ñawpa kawsaywan, hinallataq ma'ipawanchis kay kawsaywan chaykunata ch'uyanhaspa qhipa kawsayninchista mana manchakuspa qhawarisunchis.

Santiago Apostol Kuñutamboq allin qhawanapaq, uywanapaq qillqa mayt'uqa rurakun sapanka ayllu runakuna ayllu umalliqkunawan, tayta kurakunaq umalliqninkunawan kuska allinta chayaqita amachanankupaq.

Kay qillqaq ñanninta allinta puririchinanchispaq iskay chiqap llamk'aykunata rurananku: **qhaway - ruray.**

- **Ñawpa** rurayqa qhaway chayta ruraspa chayaqita amachasunchis. Chaywanqa sapa kutillan chayaqita qatipasunchis, imakunacha waqllikapuchkan, imakunacha allichana kanqa Qusqumanta Arzobispadoq icha Dirección Desconcentrada Culturamantapas allin riqsiqkunawan riqsinanchis.
- **Qhawapayananchis**, allinta kamachikuykunata hunt'achinapaqmi. Ukhun hawanta allinta amachananchis. Llapallan ayllu runakunaqa mana kamachita chaskispa imaymanata rurallanmanmi (q'umir wirtakunata, wasichakuypipas) ichaqa Arzobispadoq umalliqman, wasiyuqmanpas yachachinapunim.

CHAYANAN

Kay amachana mayt'u, Kuñutambo ayllumasikunawan rurasqan kachkan, sunqumpitaq kay chayaykuna kan:

- Allinta amachanapaq utqaylla ima yachaytapas qhawarichina
- Ñuqanchismanta paqarinan suntur wasinchista allinta qhawarinanchispaq
- Tukuy llaqtapi huñukuna, ayllukuna, wiñaypaq kawsarinampaq llapallanchis kallpachananchis

SUNTUR WASIMANTA YUYAYNIN

Suti: Santiago Apostol suntur wasi

Maypin: Ayllu Kunutambo, Rondocan K'itipi, Acomayo, Cusco

Coordenadas: S 13°46'20.46" O 71°47'0.00" UTM: WGS 84: E 198,843 N 8475,338

Altitud: 3,392 m.s.n.m.

Kuñutambo ayllupi suntur wasiqa hatarichisqa ancha chaninniyuqmi, Qosqomanta qullasuyuman qhawarispas ñannin tarirqun Acomayo suyupi, arzobispadoq makinpi kamachiynin kachkan, siglo XVII pachamantaraq suntur wasiqa Taytacha yupaychnapaq hap'ikurqan, hatarichisqankumanta pacha San Cristobalpa sutimpi chayamurqan chay raykun 25 anta sitwa killapi raymichakuyrint watan watan rurarkun, Taytachaq Santiagoq p'unchawninta tupachispa, chayta qhawaspas iglesiapaq San Cristobalpa raymichakuyrinta 10 p'unchawpaq tupachipun.

Kay wasiqa rakhu pirqakunawan t'uruwan allin llut'asqa hatarichikun, pachampiqas k'ulluwan, iskaq unu sut'uwan khipasqa q'imisqa kachkan. Ukhumpitaqiskay hatun pirqasqa sayay llimp'i t'uruwan iskuwan ima k'achasqa tarikun.

2009 watapi, el Getty Conservation Institute (GCI) qallarirqun Proyecto de Estabilización Sismorresistente (SRP, por sus siglas en inglés), imaraykus chantananchis imaymana allwiykunata mana Pachamama khatataptin allinta sayanampaq, ayllupi yachaykunawan, imaymana kaqpunapuan rurakun. Kuñutambo suntur wasiqa yuyaychanapaq akllasqa kan, llapallan iglesiakunap virreynato pachapi hatarichisqankumanta akllasqa kan.

Kay suntur wasi allichakunampaq Dirección Desconcentrada de Cultura de Cusco (DDC—C) unu Raymi killapi 2016 watapi intiraymi killa 2019 watakama llamk'akurqan. Iglesiapi, campanario maymana llamk'akusqanqa ayllupi yachaykunawan imaymana kaqkunallawan rurakurqan. Wasi qatanatataq allichakurqan imayna kasqallanta yupaychaspa, hinallataq wirukunawan k'aspikunap hawanta, teja ukhumpi chakatasqata hunt'achikun. Chaymantapaq saruna pampatapas musuq ladrillokunawan rurarkun. Llimp'isqa pirqakunatapas imaymana munay rurasqa llamk'aykunatapas kikinpi allinyachikun.

2022 watapi 2024 watakama, iglesia, campanarioq hawanta t'uruwan llut'asqa, silicatowan llimp'iwan ima allichakun.

QHAWAQKUNAP KAMACHIYNINKUNA

KUÑUTAMBO AYLLUP TIYAQKUNAP KAMACHIYNIN

Llapallan q'umiy
q'umir hawapi
wirtakunata, iglesiap
ukhantawan allinta
qhawananku

Sapa killan wankaq imayna kasqanta
utqaylla Pachamamanchispa
kawsayninta qhawarispa (para,
wayra imakunapas) kaptin
qhawarispa utqaylla qillqarina

Llevan a cabo y registran
inspecciones rápidas del
estado del templo
mensualmente o después
de eventos naturales
(lluvias, vientos, etc.)

Llapallan ñanniyuq
qillqakunata ima
kaqkunatapas
llamk'arinapaq
equipokunatapas
waqaychana

Ima sasachakuy utqaylla
qhawarinapaq kaptinqa,
Arzobispadoman, Direccion
Desconstrada de Culturamanpas
waqyananchis

Huñunakuspa huk comitita
kamananchis, qhawarinapaq,
amachanapaq Patrimonio y un
Consejo Pastoralpaq; chay
ukhupin llapallanchis
sullullchakuspa imaymana
ruranapaq hatun
kamachiykuna kaptimpas
llamk'ananchispaq. Hinallataq
llaqtanchismantapacha
umalliqkunata akllananchis,
paykuna imaymana rurana
kaptin kamachinankupaq

QOSQOMANTA ARZOBISPADO – YUYASQAKUNA YACHAQIKUNAP, HATARICHIY AMACHANA K'ITIMANTA

Sapa watanmi huñukunankupaq mink'akunanku hinallataqmi sapa 5 wata uqarinanku imayna kaqninkunamanta tarisqankuta; ichaqa kay huñunakuykutaqa manan chaykamaraqqa suyarikunkumanchu, ayllu ima sasachakuyta tarispapas utqaylla waqyarikunmanmi

Imaymana amachanapaq, llamk'arinapaqpas qillqakunata allinta waqaychanapunim

Qullqi, ima mañakusqankutapas allin qhawanapaqqa qukunqa

Inti p'unchawta misata iglesiapi uyarirquna ichapas huk kutillapas, hatun p'unchawkuna kaptin sacramentokunata hunt'achinapaq ima

MUNICIPALIDAD RONDOCAN SUYUMANTA

Qosqomanta Arzobispadoman wankarninchis allin qhawasqa kanampaq ima ruraykunapipas q'imirinan; qullqiwan, pichakunampaq, llamkanapaq imaymananakunawan mana hinaqa llamk'aqkunawanpas ima utqaylla qhawarinapaq yanapakunan

Umachakuyta chantanku allinta ima llamk'aytapas Wankarpa ñawpaqman puririnampaq

DIRECCIÓN DESCONCENTRADA DE CULTURA CUSCO – SUBDIRECCIÓN DE PATRIMONIO CULTURAL Y DEFENSA DEL PATRIMONIO CULTURAL Y OFICINA DE PATRIMONIO HISTÓRICO

Qosqomanta Arzobispaduta sapa watan qhawariypi, imayna puririsqanmanta llamk'aqninkunawan q'imiringa

Allin puririnampaq, ima allichanapaqpas yachaq llamk'aqninkunawan yanapakunqa, icha atikuptinqa Arzobispado qillqawan mañakuywanpas

Llapallan llamk'asqakunawan, qhawariykunawan, yanapakuykunawanpas qillqakunataqa waqaychana

HATUN WASIKUNAMANTA K'ITI HINALLATAQ SITIOS DEL GETTY CONSERVATION INSTITUTE

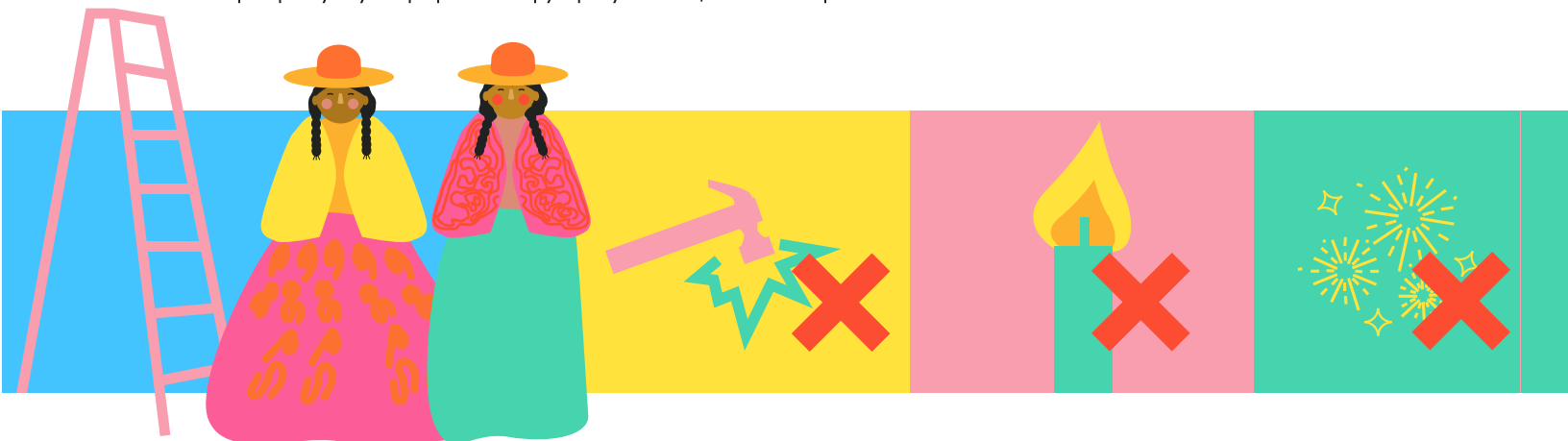
Hamut'asqa yachaykunawan hinallataq logisticawan ñawapaq pisqa (5) wata umachakuypaq Wankaq qhawanapaq, allichakuykunapaq ima ñan (2022 - 2027)

Imaymana hunt'asqa qhawasqanku willakusqankuta huñukunan, TecMinho, Universidad del Minho, Portugalpa q'imiriyinwan

ALLIN QHAWARIY KANMPAQ

KAMARIYKUNA

- Llapallan hatun llimp'isqakunataqa amapunim lllaminachu hinallataq amapunim qimikunachu
- Sumaq k'achasqa tarisqanchistapas manan rachinachu, aysakachanachu icha q'imikunachu hinallataq manapunim k'askachinawanpas mana churanachu
- Ch'iquykunap, kapchiykunap kinrayninkunapi ama wilakunata, sinchi ruphaq focokunatapas ama k'anchachinachu
- Chay takinapaq k'uchuta, iglesiaq ñawpantawanqa ama imawanpas achka achkataqa k'achalanachu
- Templo ukhupi, DDC—Cusco Arzobispado mana mink'akuptinqa, manan imatapas rurasunmanchu
- Electricidadwan imatapas llamk'anki chayqa huk yachaqwanpuni ruranayki, tomacorrientekunatapas ama achka achkawanqa q'ipinkichu
- Siqana pata patawan, andamiowan ima llamk'anki chayqa ama sapallaykiqa imatapas ruraychu
- Temploq muyuriynimpiaq ama t'upyaq kuytikunata, niña rurasqallawan ama churasunchischu

MINK'AKUYKUNA

- Sapa inti p'unchawta, raymichaykunapi, sacramentokunata hunt'achinampaq, misa rurarinampaq ima tayta kurata yuyarichinanchispuni
- Raymichakuykunap qhipanta, sapa atikuptimpas ñiqinchasqa kamachiykunata qhawarispa ch'uya pichasqata saqinanchis
- Mana imapas templonchispi kaptinqa, alarmanta hap'ichispa ima allita wisq'ananchis
- K'anchayninkunata, waqyanan alarmatapas qhawarinanchis
- Mayninpiqa templonchispa wayrachinapaq punkunkunata kicharinanchis
- Imaymana waqaychanapaq qullqanchiskuna kananpuni, chaykunatapas hunt'achipunapaq imapas ch'usaqchakuptin, tukukuptimpas qhawarinapuni
- Imaymana kamachiykuykunata mink'akusqanchistaqa, manaraq imapas kachkaptin (allpa khatatay, supay wayra chayamuptin, sinchita para chayamuptimpas...) qhawarinanchispunim
- Ima sasachakuykunata tarisqanchista, ichaqa ima mana allin purisqanta qhawaspapas utqaylla Qosqomanta Arzobispadoman, DDC—Cmanpas willakuna, paykunaña ima allin yachaqkunawan allichakunawan ch'antiymanta yachaqkunawanpas q'imiriwananchispaq

SASACHAKUYKUNA KAPTINQA

- Wankarpa umachakuyninta qatipana
- Watapi huk kutillapas yamqa sasachakuyta ruranachis
- Sichus niña rawraptinqa utqaylla waqyananchis 116 yupayman
- Atikuptinqa, ima kaqkunawan atipananchis (extintor)
- Pachamamanchispa ima sasachakuynin chayamuptinqa, waqyananchis 110 Defensa Civilpa yupayninman
- K'iri hampiqpa yanapayninta munasunchisman chayqa 116 SAMUQ yupayninman waqyananchis

RIMARINANCHISPAQ, WAQYANANCHISPAQ IMA KANQA

- Azobispado del Cusco – Oficina de Proyectos Patrimoniales de conservación
+51 084 225 211
- Direccion Desconcentrada de Cultura Cusco – Subdirección de Patrimonio Cultural y Defensa del Patrimonio Cultural **+51 84 582 030**
- Municipalidad Distrital de Rodocan **+51 914 712 665**

SAPA KUTILLAN ALLIN UYWANANCHISPAQ

Qatipananchispaq, ayllu kawsaq masinchiskunap imayna kapchiy qhawarinanchispaq ñanninkunata qhawarisunchis. Kay ruraykunaq sunqumpi rimarinqa imaynatas sapallanchis mana yanapachikuspa imatapas rurananchispaq; ichaqa, templonchis allin sayarinampaqqa qhawayninqa allinmi, qhipa kawsaypi mana sasachaykuykunata tiririnanchispaq. Ichaqa Arzobispamanqa ima rurasqanchispas willarinapuni.

YUYANCHAYNIN:

Siqana pata patawan, andamiowan ima llamk'anki chayqa ama sapallaykiqa rurankichu, chay llamk'aypaqqa kimsa **runallapas** kananku, mana urmayanankupaq waskhawan watasqa kananku

Aysarina siqana pata patawan **iskay runallapas kananku**, huknin hap'inanpaq. Amapunim siqana pata patataqa ch'iquykunaman mana q'iminachu. (retablo, pulpito, hukunapas)

HAWANPAQ

WASI QATANA

- Manaraq para chayamuchkaptinmi, maykunapichá tijakuna mana allinchu kachkanman chayqa ñawpa kawsaypa tijakunawan t'uruwan kallpachasqata hunt'achipunanchis. Chay qhipamantaq Arzobispadoman willarinanachis
- Sichus qatana wasipi ima sasachakuytapas tarispaqa Arzobispadoman willarina

T'URUMANTA HAWA PIRQAKUNA SOBRECIMIENTOPUWAN

- Ama chuchu clavoskunata, pernokunata, warkukunatapas ama winanachu
- Millay qillqakunamanta amachasunchis
- Arzobispado mana yachaptinqa mana imatapas allichanachu

RUMIMANTA HAWA SARUNAMANTA

- Q'upata uqarina
- Hatun sunkhayuq, ichhumantapas rurasqa pichanawanmi pichana, k'askaqa q'upatapas espatulachawanmi k'isuna
- Temploq muyuriynimpi asnaq unu llusinatapas pichana, hinallataq mana llut'asqa q'upawan qhawarina

Q'UMIR PAMPAKUNAMANTA

- Q'upakunata pichana
- Sach'akunata, q'achukunata ima rutuna
- Pirqasqa k'aspikunatapas p'akisqa kaptin allichana, kaq k'aspichamanta kikin sayayllata churapuna

UKHUNMANTA

UKHUMANTA AMACHAQ LADRILLOMANTA, K'ULLUMANTA SARUNAKUNAMANTA

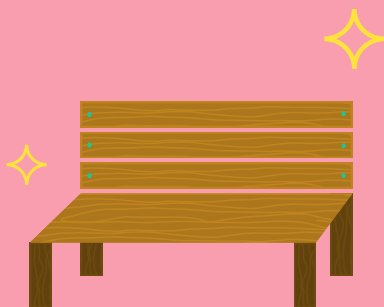
- Sapa iskay semanamanta llamp'u pichanawan, sumaqta qhawarinanchis ama sinchi allpata uqarichispalla pichananchis. Ch'iqukunatacha k'irinchasuniskayman
- Ima qhillitapas tarispa k'aspianta virutawan, thupachisqawan allillamanta thupana, plástico lampachawan k'askasqakunata thupana
- Unu yaykuptinqa k'askachinayuc qhitunawan allimanta ch'akichina
- Sapa iskay killamanta, k'anchay k'anchayta saruna pampata ratapakunawan, detergentewan achka unuwan ima pichana, pichanapaq huk huk ratapata hap'ina hinallataq ch'akichinapaqpas
- Allin pichasqa kaptintaq, mana llimp'iyuc mapawan allinta qhaquna k'anchay k'anchay kanankama

K'ULLUMANTA TIYANAKUNA

- Tiyanakunataqa t'anta ratapakunawan, ununta allin ch'arwasqawan munayta pichana
- Allinta pichananchispaqqa llapallan tiyanakunataqa kuyurichina, pichayta tukuspataq kasqallanta churarparina

PRESBITEROQ RUMINKUNAMANTA, KAQNINKUNAMANTAWAN

- Rumi tiyanakunapiqa manan tiyanachu, mana hinaqa ch'ikukunatacha k'irinchasunman
- Amachana hark'ana k'aspi k'ullukuna q'aytukunapas kaqlapi kananku, ichaqa qhawarina mana pirqaman q'imisqa kananta
- Kinrayman kaq panpakunataqa tasa k'aspi pichanchawan allillamanta pichasun, ama sinchi ñut'u allpata uqarichispa mana ch'iqukunata qhillichinanchispaq
- Ama apichasqa thantakunawan, detergentekunawan ama pichasunchischi, mana hinaqa ch'ikukunata qhillichasunman
- Muyuriqnimpi sinchi qayllampí kaptin, ukhun ukhunta pichakuyninqa Arzobispadoq makinpi kanqa

MANA LLIMP'YUQ HAWA PIRQAKUNATA TUKUKUSQAN

- Manapunim clavoskunata, pernoskunata ima ama apasunchischu
- Mana Arzobispadoq yachasqaqa manan imatapas allichanachu, llimp'inachu

PATA PATANTA

- Barra telescópica yuq plumerowan munayta pichana, allin chaninniyuqmi pisi pisi pachamanta mana qhilli kananpaq pichasun
- Ch'iqukunay yuq pirqakunapi manapunim plumerowanqa, takinapaq hap'iq pirqatawan mana pichasunmanchu

LLIMP'ISQA KAPCHIYKUNA

- Sinchi f'upyaqkunawan, takaspapas, qhituspapas ama chayachisunchu; hinallataq ima kaqkunawanpas mana tupachinachu (chay ukhupi kanqa ch'antiykuna, amachanapaq k'aspikunapas)
- Imapas chinkaptinga utqaylla Arzobispadoman waqyana

KASPI LLAQLLAQ WASI (PUNKU, QHAWANA, HUKKUNAPAS)

- Amapuni clavo, alambre kunawanpas f'upsinachu
- Qhawanakunap, punkukunap pillinkunkuta llamp'uchinanpaq lluklluan mecanismos pichana
- Qhillichasqa wirakunata allillamanta f'impu unuwan, maqchinawan urquna
- Qhawanakuna, punku ima p'akirquptinqa Arzobispadowan rimanakuna, paykunaq yachayninwan allichanapaq, chaykamataq sumaqlata churarqusun

KAPCHIIYKUNAMANTA

- Sinchi t'upyaqkunawan, takaspapas, qhituspapas ama chayachisunchu
- Makinchiswanqa amallamiyunachu hinallataq manan pirqakunamanpas q'imikusunmanchu
- Mana unukunawan, api makiwanqa imatapas mana llatinachu
- Wilakunap q'usñinwan, q'apachinakunatawan ama churanachu, imatapas k'irinchasunman
- Imaynapipas llimp'ina hich'akuptinqa, mapa icha ima qhillichapapas, chay pampataqa mana qhaqunachu, hinallataq Arzobispadoman waqyana
- Ama lakakunawan, barnizwan, llimp'inawan ima amapuni churanachu
- Mana k'iriy imawanpas ama t'upsinachu
- K'askachinakunawan mana imatapas churanachu
- Ayllunchispa qhawaqkunalla, amachakuna imatapas ruranku
- Ima ruraypipas makinchisqa allin maqchisqa kanan, chaypapas wantesniyuq llamk'ana

RUMIMANTA KAPCHIIYKUNAMANTA (Ununchanapaq unu)

- Ñut'u allpata pichanapaqqa huch'uy k'aspiyuq llamp'u qhitunachawan pichana, ama detergentewanqa pichasunchischi

CHUQIMANTA KAPCHIIYKUNAMANTA (kalanka, bulas y carrillones)

- Apichasqa awasqachawan sodachawan pichasun

K'ULLUMANTA KAPCHIIYKUNAMANTA (wank'akuna)

- Retablokunapi t'ikakunata mana churanachu
- Manaraq pichayta qallarichkaptinchis, ichapas ima k'irisqakunapas, icha mana allin hap'ichisqapas kanman chayqa allinta qhawarina, icha imatapas tarispaqa Arzobispadoman rimarquna
- Ima detergentewanpas, apichasqa thantatapas mana pichanapaq hap'inachu, llapallan llimp'ikunata munayta hap'inanchis
- Retablokunap qhipanta allin pichasqata hap'ina, mana ima kurachapas q'isachakunampaq
- Huk'uchakuna, thutata ima rikhuriptinqa, utqayllata Arzobispadoman rimarquna

Wank'akunamanta, ñawpamink'akunata qhawarispa yuyarinapaq:

- Mamachakunata, Taytachakunatapas amapuni sinchitapaq p'achachisunchischi, imaynapipas k'irinchasunman
- Chay hina kaptinqa; allillamanta yachakunawan rurana hap'iqkunaq ñawpaqnimp; Manapuni karguyuqkunaqa, huk runapas Mamachakunata, Taytachakunatapas p'achachinmanchu, yachaynillayumi p'achachinan
- Mamachakunap, Taytachakunaq p'achanqa imayna wank'ar imayna kasqanman hina sirachikunan, kinraykunaman kichasqa kanan utqaylla p'achachikunampaq hinallataq manan cierrewanpas, k'ancha cintakunawanpas mana churanachu
- Mamachakunata, taytachakunatapas andapi churaptinchisqa, manapuni allin sayanampaq imawanpas takasunmanchu, sumaqlata sayarichina mana k'irikunampaq, hinallataq mana phawayllaqa pusarisunmanchu panpamanmi urmayuchisunman

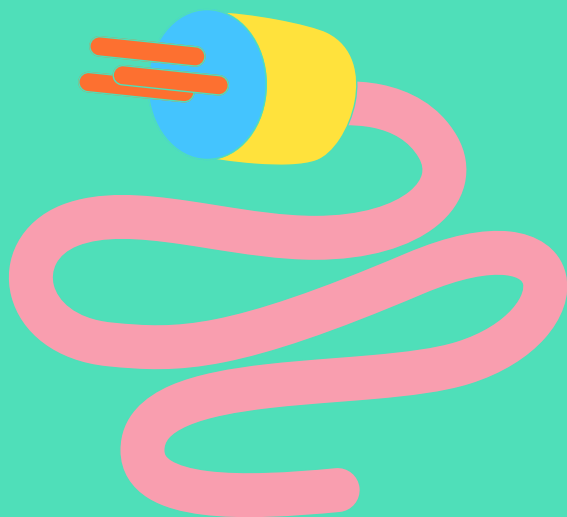
CH'ANTIYKUNAMANTA

PINCHIKILLA MUYUMANTA

- Mana allin yachayniyuq kaptinchis pinchikilla allinta k'anchanampaq mana yachaspaqa amapunim ruranchu, mana allin ruraptinchisqa rupharikunmanmi
- Pinchikilla muyumanta mana yachaspaqa imatapas amapunim kuyurichisunchischi. Chay llamk'ayqa huk yachaqwanmi yanapachakuspa icha yachachikuspapas rurana
- K'anchaq pinchikillataqa kaq yachayllawan churapuna
- Arzobisduqa yachaq runamasinchista churanan, hinallataq pisi pisi pachallapi qhawarinan

QAPARISPA WILLAKUQ MUYUMANTA

- Mana taytachaqa wasin imapas kaptinqa qapariq willakuqta hap'ichina
- Chay qapariq wilakuqta sapa kutillan allin puriranta qhawarina (luces de emergencias, sensores de humo, sensores de movimiento, etc.)
- Thasnunata sapa atispa allin kasqanta qhawarina
- Arzobispado yachaq runaman kamachinan allinta qhawarinampaq imayna cambio de pilotos, fusibles y baterías. Kasqanta

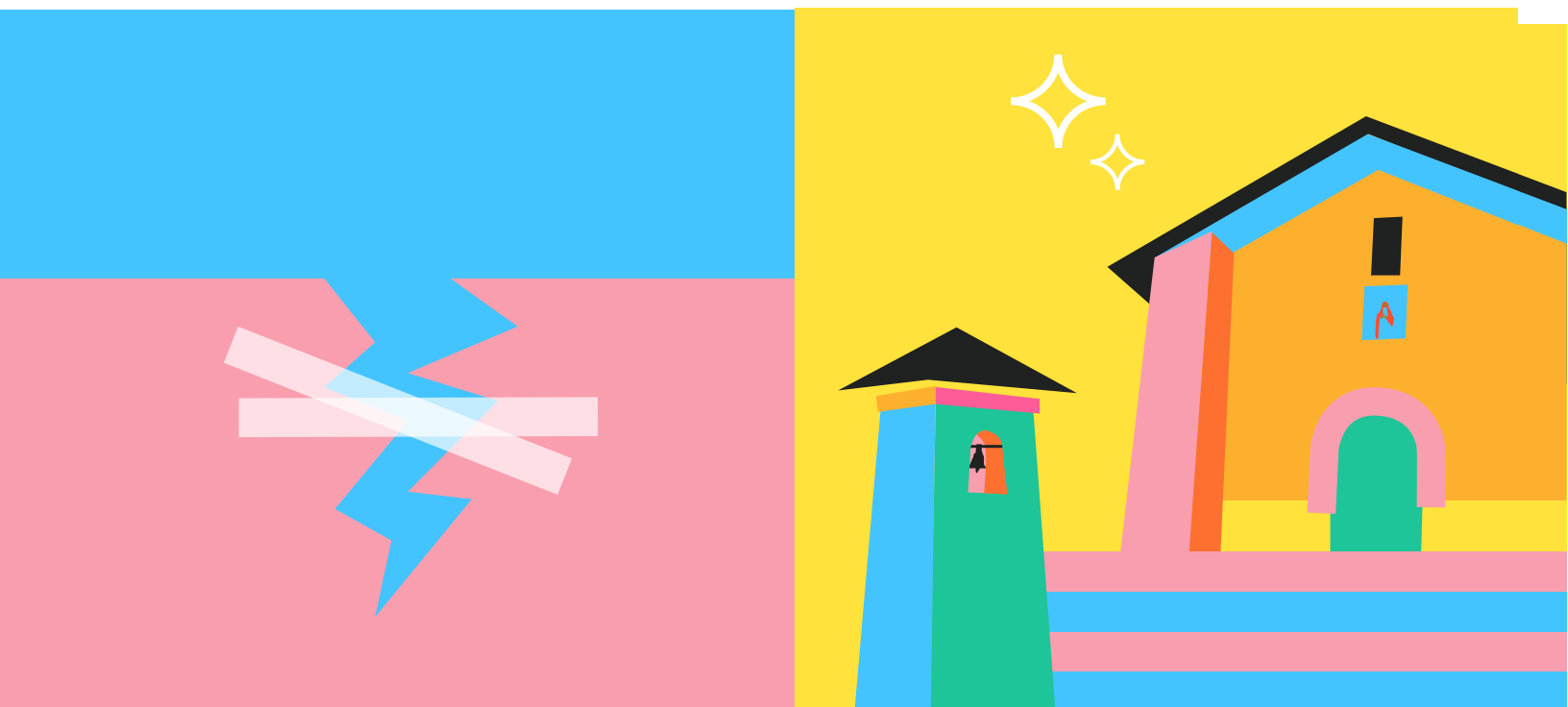
QHAWARINAMANTA ÑANNIN

Allin qhawariyqa ima wasimantapas sapa killanmi rurarina, qhawaripa ukhun hawanta allin kananta. Wata muyuta qhawaspa huk kutillampas watapi, ima qatipaypas huk qatipay rapita apaspa allinta rurana, hinallataq llapallan kaqkunamanta imaynapipas k'irisqa kaptinpas fotokunata urquna. Chay qhawariytipas Pachamamanchis imatapas chayachiwasunman chayqa qhawarina. (allpa qhatatay, sinchi para kaptin, supay wayra hamuptimpas, hukkunapas) icha imapas millay kaptinqa ama yaykusunchischu. Parroquiapi qosqo Arzobispadowan kuska qhawarina, qatiq rapita libro de actaspi qillqaspa allinta amachana.

Atipasqa yachayniyuq ayllu masikunalla, sapa killa qhawapayankuman. Sapa kutin wankata icha imapas mana allin kasqanta qhawapayasunman, utqaqylla Arzobispadoman waqyananchis hinallataq allin kamayuqkunawan q'imiyachikuna.

Wankar, kampanario ppisi qhawayllapaq, kaykunata sunt'inchasun:

- Wasi qatana, pirqakunahawamanta ukhunmantawan qhawarina, unu yaykumuranchu wankarpa ukhunta icha api apichu kanmanpas
- Raqrapas, p'arqa, k'umusqachu tarikun wasi qatana, pirqakunatapas, saruna pampatapas qhawarina
- Imaymanakuna chinkaptin, waqaychana wasi, map'asqachus (k'anchayniyuq, yanayasqa) wasi qatanapi, pirqakunapi, saruna pampapi ima kaptin willarquna
- Hawapi rumimanta saruna pampa yarqhakunapas imayna kasqanta rikuna, unu wankamanta aswan kharuta apasqanta halchana. Huk raqra pirqakuna rikhumusqanta, icha huk rurasqankutapas quchkusqan unutapas qhawarina
- Hinallataq, allin chaninniyuqmi kanqa allin pichasqata Wankarta hap'inanchispaq, ichaqa uywakuna (akankunata) thuta, huk'uchapas (thutamusqanta) rikhurimusqanta utqayllatata

IMAYMANAKUNATA QHAWAPAYANANCHISPAQQA KANMAN

☐ Wasi qatana (hawanta - ukhunta)

☐ Kaynin

☐ Tejakuna

☐ Pirqakuna (ukhunta - hawanta)

☐ Sobrecimientos

☐ Muyuqin allichasqa

☐ Mana allichasqa muyuqinnin

☐ Kinraypa kaynin

☐ Takina k'uchu

☐ P'alta muyu

☐ Hawa sarunakuna

☐ Ukhu sarunakuna

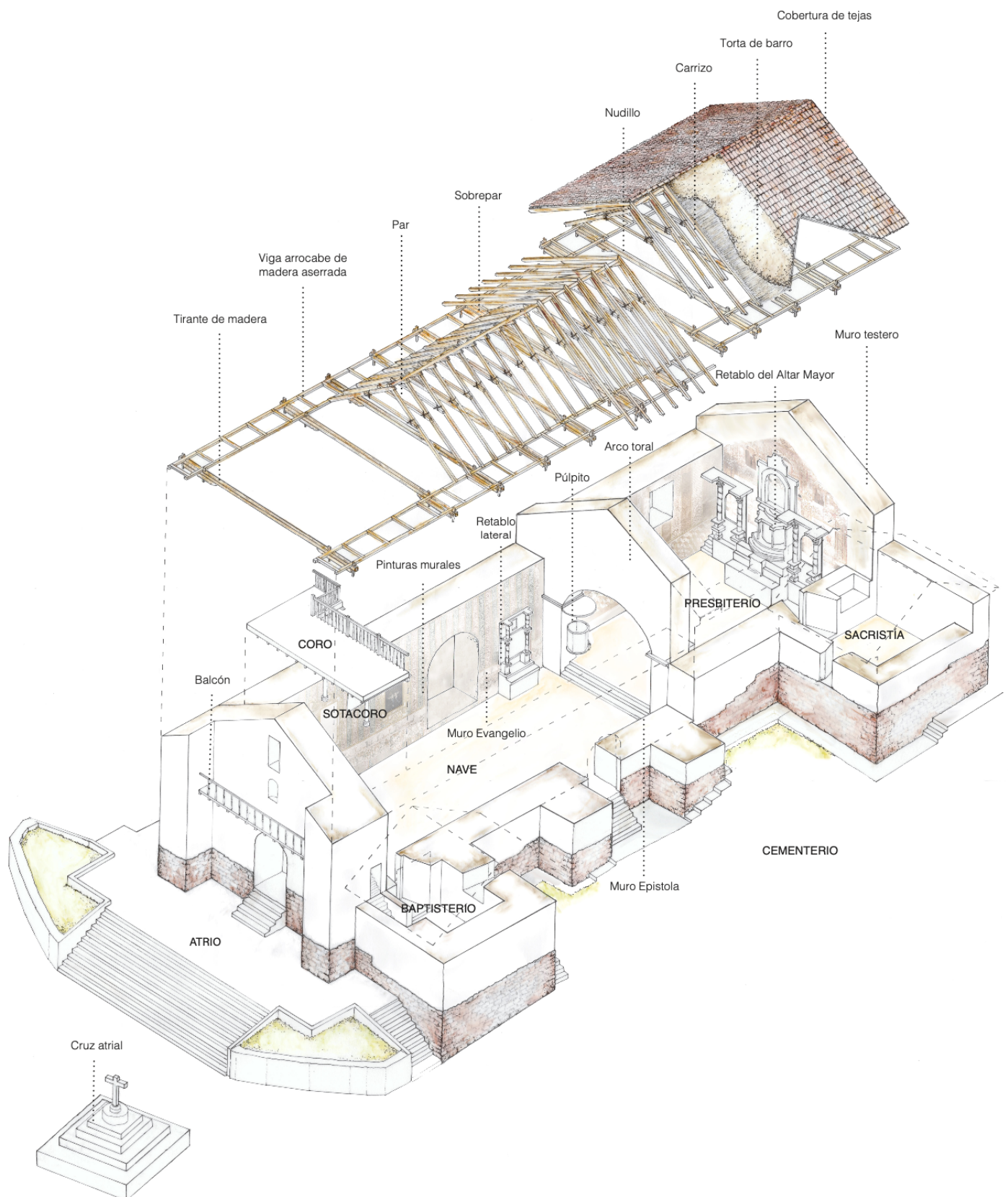
☐ Hawapi punku, qhawanakuna

☐ Ukhunpi punkukuna

☐ Siqana pata pata

☐ Imaymana kaqninkuna, kapchiykunapas

MANA ALLINKUNAT QHAWASPA

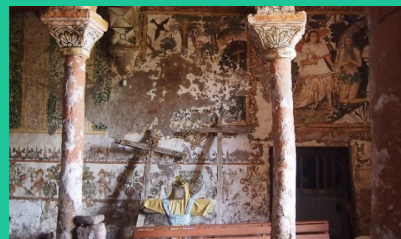
K'IRISQA

Raqra, qharumanta qhawaspa rikukun, kayqa kanman imakunatapas ruraspa qhipaq mana hinaqa imaymanakunata tupachispapas kaq

T'IQRASQA

Huk nirayman kutichisqa pirqakunap pampakuna, wasi qatana hap'iq, hukkunapas t'iqrasqa

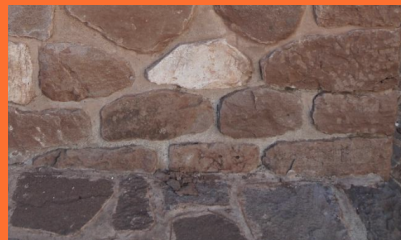
IMAYMANA KAQNINKUNA CHINQAPTIN

Ima pachapas ch'usaqchasqa, kimsa uyayuy icha ñawpa pachapi, mayqin k'uchupipas kaq. Kanmanmi tejakunapi, wasi tukusqa pirqapi revoqueta qhawachispa

T'AQASQAKUNAMA NTA

Ima kaqkunapas t'aqasqa, chinqasqa ima kaptin, sapan murukunapas, yapasqakuna, rapikunapas

APICHASQA

Pirqakunap pachanpi yanaman tukusqa apichasqa map'a

**WIÑAQ KAWSAQ
YACHAY**

Riqch'aq yurakuna, paqu, urpikunaq q'isan kaq

**MAP'A/
PARAMANTA UNU**

Tullpun, t'uruman tukuq hawan pampa t'ikraq.
Kanmanmi para unu sut'uq

QILLQA SIQ'IKUNA

Hap'ichisqa, thupasqakuna, khallasqa, hukkunapas
pampapi llimp'isqakuna

**QULLQAKUNA/
AKA, HISP'AYKUNA**

Huñukuq imamantapas phatukuna, allpa, akakuna,
hisp'aykuna, pampaman ratasqakuna

**MANA ALLIN
LLAMK'APTIN,
RURAAKUPTIN**

Imapas mana allin puririptin, kanman, mana unu
lluqsiptin, punku mana kichakuyta atikuptin

SASACHAKUYKUNA KAPTINQA KAYKUNATA RURANANCHIS

PACHAMAMA CHHAPCHIKUPTIN/KHATATAY

Runakunap kawsayninta amachaspa

- Ayqirinapay ñankunata allinta ch'ikuna, amachakunapay k'uchukunata, hinallataqmi ayllu masakunawan yanqa allpa khatataymanta simulacrota rurana
- Lluqsina punkukunata, ñankunapas manapuni imakunatapas churanachu, qasillata hap'ina
- Qhawarina punkukunapas utqaylla kichakunanapay
- Allpa khatatay qhipantaqa, maypicha allin amachakunapay kanqa chayta qhawarina

Qhapanata amachanapay

- Wankakunay qillqa qullpanta allinta waqaychana
- Taytachay wasin kayllanpi qhawarina huk wasita, chaypi imakuna kasqantapas waqaychanapay, amachanapaypas
- Karrukuna chayanapay allin kasqanta qhawarina

PARAKUNAMANTA NANAQ WAYRAMANTAWAN

- Sapa kutillan wasi qatanakunata qhawarina, aswanpas mit'a yachay qhipanta qhawarina
- Paramuptin mana unu ukhuman yaykusqanta qhawarina
- Wasi qatanakunapi, qhawarinakunapi imapas k'irisqa tarikuptinqa, utqaylla allichana kanqa, manaña unu yaykunapay

ATIPAYKUNAMANTA, SUWAKUYMANTAWAN

- Taytachay wasin wisq'asqa kaptinqa, hark'anapay llikata hap'ichina
- Taytachay wasin muyuriqnimpi qhawasqalla kanan hark'asqa llikakunawan mast'arisqawan
- Sapa wata, amachananpay qillqa qullqapi imaymana kasqankunata qhawarinapuni

NINA RAWRAYMANTA

Nina rawraptin imata hark'akuna

- Allillamanta llamk'ana combustiblewan millay tupanachiqwan ima
- Pinchikillaq ch'antiyninta allin purisqanta qhawarina
- Anta q'aytuwanpas fusibleq rantinta amapuni churanachu
- Cableq rantinta ama thantasqakunawan, allichasqakunawanpas ama churanachu
- Ayllu masakunata allinta yachayninta mat'ipana nina rawraptin.allin amachakunanchispaq
- Taytachay wasinpi mana pitanachu
- Taytachay wasin ukhupi, muyuriqninpi wilakunata manapuni yawrachinachu
- Ninawan ima llamk'aypas, electricidad pinchita t'upyaqwan ima allichana kaptinqa, allin equipokunawan llamk'ana, hinallataqmi allin yachaqwan qatipachina kanqa

Nina rawrachkaptin

- Wañuchipuna pinchikilla purichiqta
- Niña pinchikillawan qallarín chayqa manapuni unuwan
- thasnuchinachu
- Bomberokunap emergencia equipokuna apaqtinkupas mana hark'akunachu
- Aylumasinchiskunata extintoreskuna allinta purichinankupay kallpachachisun

INSTITUCIONES A LAS QUE RECURRIR EN CASO DE EMERGENCIA

- Defensa Civil 115
- Bomberos del Perú 116
- Policía Nacional del Perú 105
- Servicio de Atención Móvil de Urgencia — SAMU 106
- Electro Sur **0800 00053**
- En caso de incendios, colapso, emergencias médicas, materiales peligrosos, rescates, desastres naturales, comunicar con los números necesarios y cercanos a la localidad; luego, contactar el Arzobispado del Cusco y Dirección Desconcentrada de Cultura Cusco
- En caso de alteración, vandalismo, robo o reporte contactar con Defensa del Patrimonio—Ministerio de Cultura del Perú **3215560**, defensadelusuario@cultura.gob.pe; en alternativa, llenar el formulario www.cultura.gob.pe/es/serviciosonlinea

T'INKISQA

WATA YUPANA RURAYKUNAMANTA SANTIAGO APOSTOL ÑIL KUNUTAMBOQ TAYTACHAQ WASIN AMACHANAPAQ

Huk wata yupana ruraykuna, amachanapaq Kuñutambo aylluwan kuchka allin qhawarinapaq

HUK WATAQ MUYURIYNIN YUYARINAPAQ:

- Paray pacha tukurquptin – Wankaq imayna kasqanta atipakuyninta qhawarina
- Ch'akiy pachapi – qhawarispa imatapas rurana kaptinqa, rurana
- Manapaq paray pacha chayamuptin – mana allin kaqkunata allichananchis
- Paray pachapi – wankata qhawapayana

HUNT'APAYNIN KANAMPAQ YACHAY:

- Huk kutillapas killapi, imit'a pachapi nanaq kaptinqa (wayra, para imakunapas) utqaylla manaqatiq rapita qhawaspalla qatipana rurakunanmi; chaypaqqa qatiq rapiwan sut'inqa qatipana
- Watapi imaymana qasqanta ñiqinchasqa kaqkunawan qatipana, allin simi hunt'asqawan, puririyin, chiqap qillqakunata apaykachaspa
- Misakuna rurakusqanmanta qullqapi qillqana, imakunatas rurakuchkan chaykunatapas qullqapi qillqapuna

WATA YUPANA RURAYKUNAMANTA

KAMAY RAYMI

**Día 6 – Epifanía,
Los Reyes**

- Ch'aki p'unchawkunapi taytachaq wasinta wayrachina
- Unu llusqinaq t'uquta ch'uya kananta, aswanpas paramuchkaptin qhawapayana
- Pirqakunap muyuriynimpi unu quchakusqanta qhawapayana
- Tejakuna urmayunman karqan chayqa, wasi qatanata qhawarina, mana unu ukhuman yaykunampaq
- Navidad raymichakuypa qhipantaqa, llapallan k'uchukunap allin pichasqata saqinanchista qhawarinanchis, ichaqa yuyaychakuna mana sinchi quimicokunawan pichananchista, kapchiykuna k'irikunmanmi

HATUN PUQUY

**Día 2 – Mamacha Candelaria
Hatun puqay/Pawqar waray killa –
pukllay pacha**

- Tayta kurawan rimarina hatun ayuno pachapi imapas rurakunampaq
- Ch'aki p'unchawkuna taytachaq wasinta wayrachina
- Unu llusqinaq t'uquta ch'uya kananta, aswanpas paramuchkaptin qhawapayana
- Pirqakunap muyuriynimpi unu quchakusqanta qhawapayana
- Wasi qatanapi p'akisqa, urmaq tejakunata unu mana yaykumunampaq qhawarina
- Ayriway killapi qhawapayanapaq waqyananchis tayta kurawan, DDC–Cusco, Arzobispado puwan rimarinanchis

PAWQAR WARAY

**Pawqar waray/Ayriway ukhu killapi –
Hatun Ayuno**

- Hatun ayuno pachapi misa rurakunampaq, kapchiykunata amachananchis mana ch'irmaykunampaq
- Ch'aki p'unchawkuna taytachaq wasinta wayrachina
- Qatipay rapiwan lantikunawan ima Arzobispadowan, DDC–Cuscopuwan rimanakuspa sasachakuykunata qhawapayananchis. Imatapas tariptinchis utqaylla qillqapi waqyana yupaykunata qhawaspa waqyarinchis. Arzobispadomantaq karta qatipayta qhawaspa willarina
- Watan watan qatipayta pikunas ruranku chayta qhawarina. (pin ruranka, kanankunata hukkunapas)
- Allintapuni qatipananchis imaymana qillqakusqan hunt'achiyta aylluwan kuska imakunachá urquna kanqa, mana allin kaqkunata, misakunata raymichaykuykunatapas qhawarinanchis
- Qatipaq comité makinpi rurayninkuta qhawarinanchis

AYRIWAY KILLA

**25 p'unchaw
Pawqar waray ayriway killakunapi –
Hatun ayuno**

- Taytachaq wasinta ch'aki p'unchawkuna wayrachina
- DDC–Cusco, Arzobispadoq qatipaq hamuptinku rinanchis
- Paray pacha tukukuptin; llapallan k'uchukuna, tukuy kaqkunapas allin pichasqa kanan, hinallataq yuyarichina llapallan kapchiykunata ama ima quimicowanpas mana pichanankupaq
- Kampanakuna, pata patakuna, siqana pata patapas allin kananta qatipana
- Mallikikunata, yurakunata, q'achukunatapas, k'ullumanta pirqatapas, rurakuna kaptinqa allichana

AYMUYRAY KILLA

**3 p'unchaw – Willka chakata
Iskay qatipaq inti p'unchaw –
mamitakunap p'unchawnin**

- Taytachaq wasinta ch'aki p'unchawkuna wayrachina
- Punkukuna allin kichakusqanta, qatipana. Kallpachanapaq visagrakunata, cerradurakunatawan mana allin kaptinqa, wirawan llusina
- Qhawarinapi llikakunata qhawarina, Wankaman urpikuna mana yaykumunankupaq qatipana
- Hawapi balcontapas qatipana, hinallataq saruna pampata, qatantawan qhawarina

INTI RAYMI KILLA

**Día 29 – Tayta San Pedro hinallataq
Tayta San Pablo**

- Taytacha Santiago raymichakuyninta rurakunampaq tayta kurawan rimarinanchis
- Llaqta tiyay masinchiskunawan taytachaq wasinta amachanapaq rimarinanchis
- Ch'aki p'unchawkuna taytachaq wasinta wayrachina
- Amachaq, qhawariq llika churarqusqan allin llamk'asqanta qatipananchis, extintores pacha usarinanta qhawarina; ima sasachakuy kaptinqa utqaylla umallikunaman willarinanchis

ANTA SITWA KILLA

Unu púsarina yarqhaq raymichakuy
25 p'unchaw – Taytacha Santiago
raymichakuy; 28 p'unchaw – Perú
mama suyup raymichakuyin

- Taytacha Santiagoq raymichakuyinpi q'achalananchispaq, mana k'irinapaq allillamanta qhawarina
- Taytacha Santiagota urqurinanchispaqqa allillamanta urqunanchis mana ima pirqapas, kapchiykunapas mana k'irikunampaq allinta qhawarinanchis
- Taytacha raymichakuyin tukukuptin allinta pichananchis; llapallan k'uchukunata qatipana allin pichasqa kananpaq, hinallataq llapallan kapchiykuna sinchi quimikunawan pichaptinchisqa k'irichisunmanmi, allillamanta pichananchispaq yuyarichina
- Taytachaq wasinta ch'aki p'unchawkuna wayrachina
- Taytachaq wasinpi imapas mana hunt'asqa kasqantapas allinta qhawarina
- Huk llaktaman llusiqkunawanpas huñunakunanchis: ¿Taytachaq wasinpi imakunapi q'imiwananchispaq? ¿Ch'antiykunapi, allinta uywanapaq imakunacha ch'usaqyachkan hunt'achinankupaq?

QHAPAQ SITWA KILLA

15 p'unchawta – Mamacha Asunta
raymichakuy
30 p'unchaw – Mamacha Santa Rosa
raymichakuy

- Taytachaq wasinta ch'aki p'unchawkuna wayrachina
- Arzobispadowan watapi qatipay hunt'arimuptin rimarina, allichachinankupaq ima sasachakuy tarikuptin sumaqta rimanakuspa kamachikunankupaq; ñiqinchasqa sutikunata yupaynintin qillqata qhawarispa icha Arzobispadopaq kartaq ñanninta qhawagrina
- Llaqta tiyay masinchiskunawan Taytachaq wasinta amachanapaq allinta qhawapayananchispaq rimarinanchis. ¿pikuna rurananku? ¿Llamk'ayninchispi amachanapaq hunt'asqachu kachkan, andamiokuna casco, arneses, imaymana kaqkunapuwana, kachkanchu?

UNU RAYMI KILLA

- Taytachaq wasinta ch'aki p'unchawkuna wayrachina
- Manaraq paray pacha chamuptin Arzobispadoq mink'akuyininta qhawaspas pisi qatipaykunata, ñiqinchasqa qatipaykunata ruranchis
- Watapi llamk'aykunaman DDC—Cusco Arzobispadowan waqyakuptin, imaymana rurana kaptinga, rinapuni kanqa
- Arzobispado ima Bateriakunata allin k'ancharinampaq, q'usñi ñup'arinampaq ima churarquptinqa amachananchis
- Pinchikilla ch'antiyninta, wasi amachaq ima allin qhawaspapuni huk empresa yachaqwan kanan. Sapa pisqa watallapi huk kutillapas

QUYA RAYMI

- Ch'aki p'unchawkuna taytachaq wasinta wayrachina
- Sapa para chayamuptin unu llusqinaq t'uquta ch'uya kananta, aswanpas paramuchkaptin qhawapayana
- Pirqakunap muyuriynimpi unu quchakusqanta qhawapayana
- Wasi qatanapi p'akisqa, urmaq tejakunata unu mana yaykumunampaq qhawarina

AYA MARQ'A KILLA

Día 1 – Llapallan Santuskunap
p'unchawnin
Día 2 – Wañuqkunap p'unchawnin

- Ch'aki p'unchawkuna taytachaq wasinta wayrachina
- Sapa para chayamuptin unu llusqinaq t'uquta ch'uya kananta, aswanpas paramuchkaptin qhawapayana
- Pirqakunap muyuriynimpi unu quchakusqanta qhawapayana
- Wasi qatanapi p'akisqa, urmaq tejakunata unu mana yaykumunampaq qhawarina

QHAPAQ RAYMI

Día 8 – Inmaculada Concepción
Día 24-25 – Navidad

- Navidadpa raymichakuyin manaraq chayamuptin tayta kurawan rimarina
- Ch'aki p'unchawkuna taytachaq wasinta wayrachina
- Sapa para chayamuptin unu llusqinaq t'uquta ch'uya kananta, aswanpas paramuchkaptin qhawapayana
- Pirqakunap muyuriynimpi unu quchakusqanta qhawapayana
- Pirqakunap muyuriynimpi unu quchakusqanta qhawapayana
- Wasi qatanapi p'akisqa, urmaq tejakunata unu mana yaykumunampaq qhawarina

KAQNINKUNAMANTA

Watapi huk kutillapas, ima kaptimpas, kaqninkunamanta umalliq imayna puririsqanmanta, hunt'asqachus kachkan icha pispachkanchu qatipanan.

MAQLLINAPAQ, PICHANAPAQ ALLICHAYKUNAPAQ

Kay ñiqinchasqa qillqapiqa maqllikunapaq, pichanapaq sutinkunata tarinki, hinallataq herramientakuna ima kasqantapas hatun llamk'ayta, tasa allichanapaqpas tarisun. Llapanpas unuchachiy wasipi tarikun, ichaqa siqana pata patataqa mana waqaychakunchu. Ima pachapipas imapas ch'usaptinga, ayllupi runakunata tapurikunanchis imawanpas qimiwananchispaq.

PICHANAPAQ, MAQLLINAPAQ IMA IMAYMANAKUNA

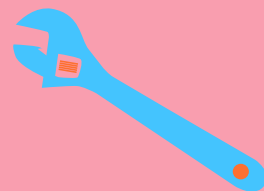
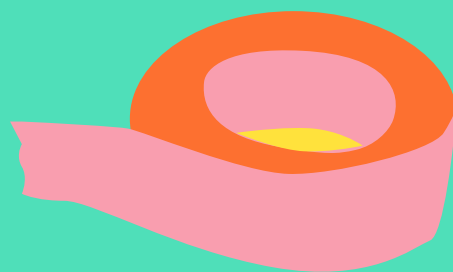
Kanan	Imapaq	Yuyarichikuy
Makipaq siqana pata pata	Wichaykunawan atipanapaq	Sacristiapi waqaychasqa
Hatunyachinapaq siqana pata pata	Wichaykunawan atipanapaq	Kapchiykunaman, wank'arkunaman, pulpitoman, takinapaq k'uchupi ima k'achalasqa tarikusqanpi mana q'iminachu
Phupakuna	Chuchu panpa pichanapaq	De celulosa más duras; de poliuretano más blandas
Llamp'u qhituna	Chuchu pampakunamanta unu purichinapaq	Mana k'irinchinapaq sayayninllaman hap'ina
Baldes	Unu aysanapaq	
Guantes de algodón	Kapchiykuna wirakunamanta, qhillikunamanta amachanapaq	
Guantes de goma o plástico	Maqchinapaq rurasqanchiswan makita amachanapaq	
Ichhumanta sunkhayuq hatun k'aspiwan pichana	Hawa pampakunata pichanapaq	Ama ukhupiq hap'inachu
Hatun k'aspiwan llamp'u sunkhayuq	Chuchu pampakuna pichanapaq	Mana hawapiqa 'pichanachu. Tiyanakunapi mana pichanachu
Huch'uy k'aspiyuq llamp'u sunkhayuq pichana	K'uchukuna, k'ikllukuna pichanapaq	Mana hawapiqa pichanachu
Thantakuna	Ukhupi sarunapampata pichanapaq (k'ullumanta tiyana, altarpipas) qispikuna ima	

Kanan	Imapaq	Yuyarichikuy
Phurumanta k'aspi	Altarkuna, pulpito, wank'artapas pichana	
Plumero con barra telescópica	Wichaykunawan atipanapaq	Mana takanapaq qillichanapaqwan qhawarina
Saruna pampapaq detergente	Ukhupi saruna pampa pichanapaq	T'ikachasqa pampakunata amachana
Pampapaq mapa	Ukhu pampakuna mapasqa	T'ikachasqa pampakunata amachana
Hawillu	Wisq'anakunata ima ruraykunatapas llusina	Chaywan llamk'aqtinku t'ikachasqa pampakunata qhawarina
Llusina	Qhawanakunata, punkukunata ima hawilluwan llusina	Chaywan llamk'aqtinku t'ikachasqa pampakunata qhawarina

MAKILLAPI WANQARAKUNA, LLMAK'ANAKUNA IMA KANAN

Llamk'anapaq waqaychana wank'arata apichasqa pampamanta kharu kharupi hap'ina. Llapallan llamk'anakunataqa allin pichasqata, hawilluwan llisisqata, atispa k'awchisqata hap'ina; kuchunapaq rapikunataqa sierrakunata allin waqaychasqata hap'ina

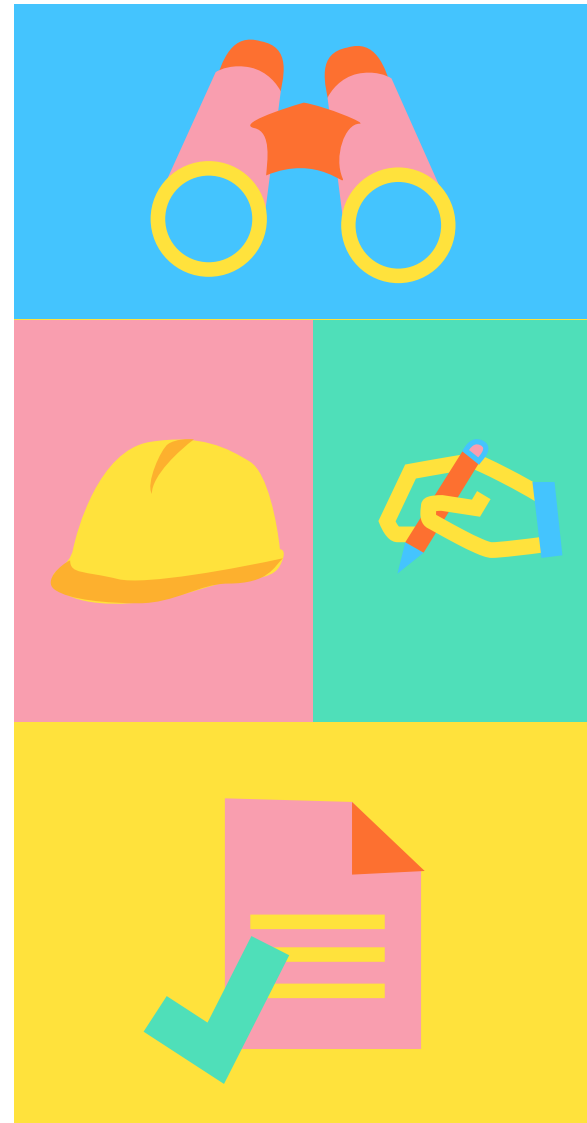
☐ Alambre	☐ Lentes de protección
☐ Alicata	☐ Llave Allen
☐ Bisturí/Cuchillos	☐ Llave ajustable
☐ Cíncel de madera	☐ Martillo
☐ Cinta aislante	☐ Nivel de burbuja (o de carpintero)
☐ Masking tape	☐ Papel de lija
☐ Huincha (5 m)	☐ Pegamento de carpintero
☐ Clavos y tornillos	☐ Pinzas
☐ Cuchillo multiusos de hoja retráctil para cortar materiales más blandos	☐ Ponchos impermeables
☐ Destornillador	☐ Raspador de pintura
☐ Embudo	☐ Regla
☐ Silicona	☐ Serrucho
☐ Espátula	☐ Tijeras
☐ Escuadra	☐ Tijeras de podar

QILLQAKUNA IMAYMANA QHAWARINAPAQ QATIPAY

Kay ñiqinchasqa qillqapiqa maqllikunapaq, pichanapaq sutinkunata, qhawarina qillqakunapas tarinki, Llapallanku ununchasqa wasipi waqaychana. Imaynapipas imapas ch'usayaptin, Arzobispadowan rimarina utqaylla rantimpi hukta churapunampaq. Imakunatapas rurankupaq hina siqana pata patata, k'ancharina andamiokunatapas quyuña

- ☐ Amachana chhuku
- ☐ K'ancharina
- ☐ K'anchaywan t'uqpina
- ☐ Binoculares
- ☐ Selfie-stick
- ☐ Rapikuna allichanachanapaq
- ☐ Qillqanapaq rapichakuna
- ☐ Qillqanakuna
- ☐ Qhawanapaq qillqakuna:
 - ☐ Qatipanapaq qillqakuna hunt'achinapaq
 - ☐ Ñawpa watakunamanta qatipanapaq qillqakuna
 - ☐ Allchaykunaq wata muyurisqan
 - ☐ Waqyanapaq sutikuna ñiqinchasqa
 - ☐ Dirección Desconcentrada de Cultura Cusco, Arzobispado del Cuscomantapuwan ñawpa qillqakuna watan watan hunt'achisqata
 - ☐ P'alta pampa qillqakuna
 - ☐ P'alta pampakunaq imayna kasqanta
 - ☐ Ch'antiykunaq, qatipaykuna allin kawsaypaq imayna kasqanmantawan

KUÑUTAMBO AYLLUTA QATIPAY

Kay qatipana qillqa llapallan Kuñutambo aylluq kallpachasqa umalliqkunap apaykachanankupaqmi. Watapi huk kutillata hunt'achina, yupana watapi kamachiskusqanman hina icha Pachamama khatataptin, allinta paraqtiempas hunt'achina.

Hunt'asqa kaptinqa, parroquiaq actakunap qullqanwan kуска waqaychana chay qhipataq Cusco Arzobispadoman chayachina. Imakuna k'irisqa kaptinqa yachaqwan qhawarichina, utqaylla Arzobispadoman waqyarina hinallataq DDC–Cuscoman

1. QATIPANAQ WILLAKUYNIN

Rikch'arichiy

- ☐ Pachakamachiqa qhawarispas
- ☐ Imakunapas Pachamamapi kaptin (khatatay, sinchi para chayamuptin), willakuy
- ☐ Hukkunamantapas willakuy

Hunt'asqa sutyikita qillqay, waqyana yupayniykita pikunawanchá qatiparankichis

Qatipay pachata

Qatipasqayki qallarisqa pacha

2. IMAYNATA APAYKACHANA

Misakuna, sacramentokuna llapallan rurakusqata willakuy, hukkunapaq hap'irqankutapas; atispaqa hayk'a kuti imatapas rurasqankuta yapayunki (sapa semana, sapa killa ima)

3. QHAWARIYKUNA

Ayllu templota, campanariota ima qatipasqanta willakuy (chay sunqunpiqa hawapi qatipasqankuta, pirqakunata, ukhunta, wasi qatanata, pinchikilla llikakunata, hukkunatapas ima) qhipa qatipayta rurasqankutapas

4. TEMPLOQ HAWAN

Temploq hawanta puririna; sapanka pirqankunata, riqch'aq siq'ita ima urquspayki kaykunata qhawariy

- ¿Qatana wasiq tejankuna pisipachkanchu? ¿alerokuna allinchu icha ch'akichu tarikun?
- ¿Unu llusqina allintachu llamk'achkan, allin pichasqachu tarikun?
- ¿Pirqakunaq allin kasqanta qatipana, tiyasqan wasitapas?
 - ¿apichasqachu qhawakun?
 - ¿T'uruq su'usqachu icha qhillichu rikukun?
 - ¿Llimp'inanri urmaypunchu icha t'uruchasqachu kachkan?
 - ¿Rumikuna pirqqa llut'anapas allinchus icha manachu?
 - ¿Hatun raqrasqachu, q'ipichu, kinrayman kumpasqa imapas kanman?
- ¿Punkukuna, qhawanakunapas allintachu wisq'akun? ¿Ima qispichu p'akisqa kachkan?

5. TEMPLOQ UKHUN

Wasi amachana, pirqakuna, saruna panpata ima qatipana

- ¿Chaykunapi imapas raqrasqachu icha q'ipiyuq punkisqa, k'umusqa ima kachkan?
- ¿Unu yaykunan raqrasqakuna kanchu?
- ¿Imapas qhillichasqa, unu su'uq wasi qatanapi ima tarikunchu?
- ¿Imapas qhillichasqa, unu su'uq pirqakunapi ima tarikunchu?
- ¿Imapas qhillichasqa, unu su'uq saruna panpapi ima tarikunchu?
- ¿Pirqqa qatanamanta imakunapas chinqasqa hina kachkanchu?

- ¿Balconpa punkuntari unu icha siqana pata patanta t'uru yaykumurancho?
- ¿Urpikunap akankuna saruna panpapi kanchu? Chay hina kaptinqa, llapallanta pichana, hinallataq qhawarina icha wisq'asqa kanampaq. Ama hina, allinta qhawarinach'iquy, kapchiykunapi mana ima urpikunap qhillichasqanta tarinanchispaq, waqyarina yachaqkunaman.
- ¿K'ullumanta ima kasqantapas ñu'u allpawanchu kan? Chakuqkuna kanmanmi
- ¿Imapas t'ikachasqa pirqakunapi q'imisqachu kan, ukhunpi qhawarina sayaq k'aspikunata, waskhakunatawan? Chay kaptinqa kuyurichina
- ¿Llapallan k'anchachiq hawapi, ukhupi kaq llikakuna allintachu llamk'achkan? ¿Hukwan churanapaqchu icha allichanallapaqchu?
- ¿Allichanapaq, pichanapaq imaymana kaqkuna allinchu kachkan? ¿Hukwanchu hunt'achina kanqa?

6. CAMPANARIO

Campanarioq hawanta puririna; sapanka pirqankunata, riqch'aq siq'ita ima urquspayki kaykunata qhawariy

- ¿Qatana wasiq tejankuna pisipachkanchu? ¿alerokuna allinchu icha ch'akichu tarikun?
- Pirqakunap saruna panpapas allinchu kachkan
- ¿Apihina rikukun?
- ¿Qhilli qhilli, t'uruq sut'usqanhina rikukun?
- ¿Llimp'inanri urmaypunchu icha t'uruchasqachu kachkan?
- ¿Rumikuna pirqqa llut'anapas allinchus icha manachu?
- ¿Hatun raqrasqachu, q'ipichu, kinrayman kumpasqa imapas kanman?
- ¿Allinta punkuta wichq'ay?

7. TUKUYCHANA

¿Imapas mana allin kaptinqa, yachaqkunap makinta mañarikuna?

¿Qatipaypa qhipanta imallapas ruranapaq qhawarirqanchis?

AÑANCHAKUYNIN

Kay qullqa mayt'uqa Kuñutambo llapallan ayllu masikunawan q'imikuyninwan rurarqun. Llapallan ayllu sapa p'unchaw wank'ankuta allin qhawasqa, amachasqata wiñaypaq hap'inanku, qhipa ayllumasikuna, runakunapas yuyaychanankupaq. Ancha sumaq añanchakuyninchis rinqa Raúl Cárdenas, Felícitas Tito de Cárdenas, Reinerd Cárdenas, Abel Quispe y Porfirio Tito, hinallataq llapallan Kuñutambo warmakunapaq imaymana ruraykunapi mink'akuptiyku q'imiyuwanku; paykunaqa ayllunchispa ima kaqkunatapas qhipa kawsaypi amachanqaku. Achka suntur wasikuna, runakunapas llaqtanchispa umalliqkunapas kay qullqa mayt'u imaymana ruraykunatapas yanapakuyninwan atipakuran. Qatinqimpi, llapallan kay Kuñutambo Taytachaq Suntur wasiq, qatiq qullqa mayt'u rurakunampaq chaypi yanapakuqkunaq sutinkunata ñiqinchakunqa; paykunaqa yuyaychakuspanku llusqinankama q'imipakunku.

GETTY CONSERVATION INSTITUTE

Elena Macchioni, Especialista de Proyectos
Claudia Cancino, Especialista Senior de Proyectos
Leslie Rainer, Especialista Senior de Proyectos

CONSULTORES INDEPENDIENTES DEL GETTY CONSERVATION INSTITUTE

Luis Villacorta Santamato, Arquitecto
Clemencia Vernaza Albisser, Conservadora
Alessandra Sprega, Arquitecta
Alex Ramos Gamarra

ARZOBISPADO DEL CUSCO

César Ccorimanya, Párroco
Violeta Paliza Flores, Jefa de la Oficina de Proyectos Patrimoniales
Angela Delgado Gibaja, Conservadora

DIRECCIÓN DESCONCENTRADA DE CULTURA CUSCO

Claudia Miranda Sotomayor, Sub Directora de Patrimonio Cultural y Defensa del Patrimonio Cultural

MUNICIPALIDAD DE RONDOCAN

Ronald Quispe

DISEÑO GRAFICO

Sensters LLC

